

MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUKTA ÜRÜN SORUMLULUĞUNA İLİŞKİN KURALLARA GENEL BAKIŞ

DOÇ. DR. FERİHA BİLGE TANRIBİLİR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ

GİRİŞ

Bilindiği üzere, Sempozyumun teması, Medeni Hukuk ve İdare Hukukunda sorumluluk ve tazminattır. Bununla beraber Sempozyumda ele alınan konuların birçoğunun milletlerarası özel hukuk boyutunun bulunduğu da unutulmamalıdır. Bu çalışmanın konusunu milletlerarası özel hukukta ürün sorumluluğu oluşturmaktadır¹.

Sanayi ve teknolojinin gelişmesi ve milletlerarası ticari ilişkilerin artması neticesinde ayıplı üründen dolayı ortaya çıkan zararın tazmini önemli milletlerarası özel hukuk problemlerinden biri haline gelmiştir. Konu oldukça geniş olup sınırlandırılması gerekmektedir. Bu çalışmada ayıplı ürün nedeniyle doğan zararın tazminine dair maddi hukuk kuralları ve bu konuda muhtelif hukuk düzenlerinin maddi hukuk düzenlemeleri üzerinde durulmayacaktır. Mesele yabancı unsurlu ürün sorumluluğuna ilişkin uyumsuzluklarda uygulanacak hukuk ve milletlerarası yetki açısından ele alınacaktır.

¹ Bu çalışma “Milletlerarası Özel Hukukta Ürün Sorumluluğu” başlıklı kitabımız esas alınarak hazırlanmıştır.

Konu esas itibariyle beş ana başlık altında incelenecektir. İlk önce milletlerarası özel hukukta ürün sorumluluğu hakkında genel açıklamalar ve bazı temel kavramlar üzerinde durulacaktır. Daha sonra kısaca ürün sorumluluğuna ilişkin maddi hukuk kurallarını uyumlaştırma çabalarına değinilecektir. Üçüncü başlıkta milletlerarası özel hukukta ürün sorumluluğuna ilişkin taleplerin ortaya çıkış şekli hakkında ön açıklama verilecektir. Bundan sonra gelen bölümlerde milletlerarası yetki ve uygulanacak hukukun tespiti meseleleri ele alınacaktır.

I. GENEL AÇIKLAMALAR

En genel hatlarıyla *ürün sorumluluğu* ile ayıplı bir ürün nedeniyle doğan zarar dolayısıyla yapımcıdan satıcıya kadar üretim ve dağıtım zincirinde yer alan kişilerin sorumluluğu ifade edilmektedir. Ayıplı bir ürünü kullanan veya tüketen kişi, ürün nedeniyle şahıs varlığında ve/veya mal varlığında zararın meydana gelmesi halinde bu zararın tazminini dağıtım zincirinde yer alan kişilerden talep edebilir. Burada dağıtım zincirinde bulunanların sorumluluğu ayıplı ürün dolayısıyla çıktığı için “yapımcının sorumluluğu” yerine “ürün sorumluluğu” kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Ürün sorumluluğu konusunda yapıcı, ürün, ayıp ve zarar kavramları anahtar kavramlardır. Karşılaştırmalı hukuk verilerinden yararlanarak bu kavramlar hakkında temel bazı açıklamalar vermek mümkündür:

- a) Yapımcı: Bir ürünü imal eden, dağıtım zincirine hazırlayan ve dağıtan kişiler, *yapımcı* ve *sağlayıcı* kavramı içerisinde değerlendirilmektedir.
- b) Ürün: *Ürün* kavramı, genel olarak, bir takım sınaî işlemlerden geçirilmiş her türlü mal için kullanılmaktadır.
- c) Ayıp: Buna karşılık ürünün güvenli bir şekilde kullanımına engel olan ve zarara sebebiyet veren hususlar üründe *ayıp* olarak telaki edilmektedir.
- d) Zarar: Zarar kavramına ise ürünün kendisindeki eksiklikler dışında zarar görenin şahıs ve mal varlığındaki eksiklikler dâhil edilmektedir.

Ürün sorumluluğuna ilişkin maddi hukuk kurallarına mili hukuk düzenlerinde yer verilmeye başlanması sanayileşme ile paralel olarak gelişmiştir. Ürün sorumluluğuna dair kuralların getirilmesinde mahkemelerin ve doktrin öncü rolü inkâr edilemez. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa devletlerinde hâkimler ya mevcut hukuk kuralları yorumlayarak ya

da yeni kurallar yaratarak sorunun çözümüne katkıda bulunmuşlar ve kanun koyucularına yol göstermişlerdir.

Negligence teorisi, yapımıcının veya satıcının ürettiği ya da tasarladığı bir ürün nedeniyle herhangi birinin şahsına veya malına zarar veren davranışına dayanmaktadır². *Mc Pherson v. Buick Motor Co.* kararında³ yapımıcının kusurlu yapıldığında başkalarına zarar verebilecek, tehlike kaynağı teşkil edebilecek ürünlerini özenli imâl etme yükümlülüğüne işaret edilmiştir. New York Üst Mahkemesinin kararına konu olan olayda davacı Buick marka otomobili satıcıdan satın almış, arabanın tekerleklerinden biri ayıplı malzemeye yapıldığı için kırılınca yaralanmış ve davayı yapımcı firmaya karşı açmıştır. Ancak tekerlek, arabanın yapımıcısı firma tarafından başka bir firmaya yaptırılmıştır. Bununla beraber, Buick firması, arabanın yapımında ara yapımıcıları seçmede gerekli özeni göstermediği için kusurlu bulunmuştur. Olayda davacı ile davalı arasında bir ilişki olmamakla beraber yapısı itibariyle tehlikeli olan ürünlerde bu ilişkinin bulunmasının gerekli olmadığı belirtilmiştir. Bu karar ile kusur sorumluluğu kuralında alıcı kavramı içine malı kullanan kişiler ve üçüncü kişiler de dâhil edildiğinden imalât hatasına dayanan davaların sayısında büyük artış olmuştur⁴. Esasen neredeyse bütün otomobil kazalarında ürün sorumluluğu davasına rastlamak mümkündür ve Amerika’da otomobil sanayi ile ürün sorumluluğu hukukunun birlikte geliştiği söylenebilir⁵.

Bu suretle anılan kavramlar devletlerin kendi hukuk düzenleri içerisinde ilgili *devletlerin kendi şartlarına ve hukuk politikalarına göre* ayrıntılı olarak düzenlenmektedir. Örneğin taşınır ve taşınmaz malların, tarımsal ve endüstriyel ürünlerin ya da nihai veya hammadde dâhil, nihai olmayan maddelerin ürün kavramı içerisinde değerlendirilip değerlendirilmeyeceğini her devlet kendi hukuk düzeni içerisinde belirlemektedir.

Soruna milli hukuk düzenleri seviyesinde çözümler getirilmesi önemli bir sorunun doğmasına, kaçınılmaz olarak, yol açmıştır. Her bir hukuk dü-

² **Debusschere/Hom**, United States, International Product Liability, (ed. Campbell/Campbell), Londra New York Hamburg Hong Kong 1993, s. 566; **Sebert**, Product Liability-The Expansion of Fraud, Negligence, and Strict Tort Liability, Mich. L. Rev., 64(1966), s. 1355 vd.

³ 111 NE 1050(NY 1916), Debusschere/Hom, s. 567, dñ 2’den naklen; **Bohlman**, Product Liability: Present and Past, The Law Teacher, 12(1978), s. 179; **Frumer/Friedman**, Product Liability, C. I, New York 1993, s. 1-21.

⁴ **Tebens**, International Product Liability, (International Product Liability), Alphen Aan den Rijn, Germantown 1980, s. 16; Sebert, s. 1356.

⁵ Frumer/Friedman, s. 1-20.

zeni ürün sorumluluğu söz konusu olduğunda mümkün olduğunca *tarafklar arasında denge sağlayacak çözümler* getirmeye çalışmış olsa da devletlerin çözümleri birbirinden farklı olmuştur. En basitinden zarar görenin veya sorumlu olanların korunmasına göre ortaya ciddi sosyal ve ekonomik sonuçlar çıkmaktadır. Sadece zarar göreni koruyucu hükümler getirildiğinde zarardan sorumlu olanların maliyetlerinin artacağını ve farklı devletlerin yapımçı ve sağlayıcıları ile rekabetlerinin olumsuz etkileneceğini söylemek yanlış olmaz. Üstelik bu tür zarar göreni koruyucu düzenlemeler yine bizzat zarar görenleri daha dikkatli ve tedbirli davranmaktan da alıkoyacaktır. Bu nedenle devletlerin farklı maddi hukuk düzenlemelerini yeknesaklaştırmak/uyumlaştırmak için bölgesel ve milletlerarası hukuk düzeyinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır⁶.

Bilindiği üzere maddi hukuk kurallarının uyumlaştırılması çabaları sınırlı kalmıştır. Üstelik ürün sorumluluğu meselesi milli sınırları aşan bir konudur. Bunun birçok sebebi bulunmaktadır. Bu sebeplerin en başında ürünün yapımı ve dağıtımında birden fazla devlette bulunan yapımçı ve sağlayıcının katılması yer almaktadır. Bunun yanı sıra bir devlet sınırları içerisinde yapılmış olsa da başka bir devlete gönderilen ürünler de sınır aşan ürün sorumluluğu uyumsuzluklarına neden olmaktadır. İthal edilen ürünler veya bir devletten satın alınıp başka bir devlete getirilen ürünlerin sebebiyet verdiği zararlar bu tür sorunlara yol açabilecek niteliktedir. Milli sınırları aşan ürün sorumluluğu uyumsuzluklarında zararın tazmininin kimden talep edilebileceği, bu konuda bir devlet mahkemesinin milletlerarası yetkisinin bulunup bulunmadığı veya bir devlet mahkemesinden verilen kararların sorumlunun bulunduğu devlette etkisinin ne olacağı cevaplanması gereken sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı maddi hukuk kurallarının uyumlaştırılmasına yönelik çabalar gibi bu tür milletlerarası özel hukuk meseleleri için de milletlerarası düzeyde çözüm arayışları devam etmektedir.

II. ÜRÜN SORUMLULUĞUNA İLİŞKİN MADDİ HUKUK KURALLARININ UYUMLAŞTIRILMASI

A. Maddi Hukuk Kurallarının Çeşitliliği

Ürün sorumluluğunu düzenleyen muhtelif devletlerin hukuk kuralları incelendiğinde genellikle benzer bir sürece rastlanılmaktadır. Karşılaştırmalı hukuk verilerine göre sorun hakkında hukuk düzenleri (ve özellikle mahkemeler) önce akdi veya haksız fiil sorumluluğuna ilişkin kuralların uygulanmasını

⁶ Bu konuya aşağıda değinilecektir.

öngörmüşlerdir. Her iki halde de davacının davalının kusurunu ispat ederek sonuca ulaşması gerekmektedir. Zaman içerisinde kusura dayalı sorumluluk anlayışının ürün sorumluluğuna ilişkin taleplerin karşılanması bakımından yetersizliği anlaşılmıştır. Karşılaştırmalı hukuk verileri incelendiğinde, ürün sorumluluğunun temelini ürün tiplerine göre ayrı ayrı tespit edildiği gözlenmektedir. Örneğin otomobil, işlenmiş gıda ürünleri gibi ürünlerdeki ayıptan dolayı meydana gelen zararlarda kusursuz sorumluluk kabul edilirken, ilâç, nükleer enerji santralleri için tehlike sorumluluğu esası tercih edilmektedir. Diğer yandan konunun çoğu hukuk düzeninde ayrı bir kanun konusu olduğu görülmektedir. Özellikle sanayileşmiş ve hak arama bilincinin geliştiği toplumlarda bu tür kanunlar hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Yukarıda değinildiği üzere bu düzenlemeler, kapsam ve sorumluluk türü bakımından birbirinden farklılıklar içermektedirler. Bu nedenle önce Avrupa Konseyi, sonra Avrupa Birliği⁷ tarafından iki ayrı metin kabul edilmiştir. Sözü edilen metinler maddi hukuk kurallarının uyumlaştırılması amacı ile hazırlanmıştır. Böylece muhtelif devletlerin konuya ilişkin farklı düzenlemeleri arasındaki ayrılıkları gidererek yeknesak bir uygulamaya ulaşmak hedeflenmiştir. Bilindiği üzere kanunlar ihtilâfı hukukunda ihtilâfları gidermenin bir yolu da maddi hukuk kurallarının uyumlaştırılmasıdır.

B. Ölüm ve Bedensel Zararlarda Yapımcının Sorumluluğuna Dair Avrupa Sözleşmesi⁸

Avrupa Konseyi, esasen, birçok devletin yapımcının sorumluluğunu idare edecek özel kurallarının bulunmaması ve meselenin yargı kararlarıyla halledilmeye çalışılması gerçeğinden hareketle, tüketiciyi koruyacak⁹, yapımcının kusursuz sorumluluğunu tesis edecek ve Avrupa devletlerinin hukuklarını birleştirecek bir sözleşme hazırlamayı hedef almıştır¹⁰. Bununla beraber Sözleşmenin amacı, üye devletlerin mevcut hukuk sistemlerinin yerine geçecek bir sistem tesis etmek değildir¹¹.

⁷ Avrupa Birliği, ürün sorumluluğuna ilişkin düzenlemenin yapıldığı sırada Avrupa Topluluklarından oluşmaktadır ve ürün sorumluluğuna ilişkin tasarruf Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından hazırlanmıştır.

⁸ Sözleşme metni için bkz.

⁹ **Frey/Warın**, European Consumer Protection: The Council of Europe Charter Initiative, *Law&Pol'y Int'l Bus.*, 6(1974), s. 1108.

¹⁰ Bu milletlerarası sözleşmenin hazırlık çalışmaları hakkında bkz. **Lorenz**, Some Comparative Aspects of the European Unification of the Law of Product Liability, *Cornell L. Rev.*, 60(1974-1975), s. 1006; **Mc Mahon**, Liability for Defective Products; The Draft European Convention on Products' Liability, *The Irish Jurist*, 1973, s. 227 vd.

¹¹ **Hanotiau**, The Council of Europe Convention on Product Liability, *Ga. J.Int'l& Comp. L.*,

Sözleşme, üç onay belgesinin Konseye tebliği ile yürürlüğe girecektir. Ancak Sözleşme imzaya açıldığı 1977 yılından beri hiç bir devlet tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girememiştir. Bu sonucun başlıca nedeni, aynı tarihlerde başlayan Avrupa Ekonomik Topluluğunun ürün sorumluluğu konusunda bir direktif hazırlamaya başlamasıdır. Doğal olarak her iki uluslararası örgütün de üyesi olan devletler direktifin hazırlanmasını beklemeyi tercih etmişlerdir¹². Bu milletlerarası sözleşme, ürün sorumluluğu konusundaki farklı hukuk kurallarını uyumlaştırmaya yönelik ciddi çabalardan birisi olup Direktifle benzer hükümler taşımaktadır¹³.

C. Ayıplı Ürünlerden Sorumluluğa İlişkin Üye Devletlerin Mevzuatının Yakınlaştırılmasına Dair 85/374 sayılı Direktif

Sözü edilen Direktif, “*Ayıplı Ürünlerden Sorumluluğa İlişkin Üye Devletlerin Kanunlarının, Tüzüklerinin ve İdari Hükümlerinin Yakınlaştırılmasına Dair 85/374 sayılı Direktif*”¹⁴ adını taşımaktadır. Direktifte 1999 yılında bir değişiklik¹⁵ yapılmışsa da bu değişiklik 85/374 sayılı Direktifin yapısında ve kabul edilen sorumluluk türünde herhangi bir değişikliğe yol açmamıştır.

Direktif ile ürünün sebebiyet verdiği zararlardan davalının kusursuz sorumluluğu esas kabul edilmiştir. Davacının zararın¹⁶ üründeki ayıp nedeniyle meydana geldiğini ispat etmesi yeterlidir.

8(1978), s. 326.

¹² **Özsunay**, Avrupa Konseyinde ve AET’de “Yapımcının Sorumluluğu’na İlişkin Yeni Gelişmeler: Yapımcının Sorumluluğuna İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve AET Yönerge Önerisi Üzerine Bazı Düşünceler, İkinci Avrupa Hukuku Haftası, İstanbul, 29-31 Mayıs 1978, İstanbul 1980, s. 131; Tebbens, s. 142 vd.

¹³ Sözleşme hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Tarıncı**, Milletlerarası Özel Hukukta Ürün Sorumluluğu, Ankara 2004, s. 40 vd.

¹⁴ OJ L 210, 7.8.1985.

¹⁵ OJ L 141, 4.6.1999.

¹⁶ Direktifin 9. maddesi “zarar”ı şöyle açıklamıştır: “a) ölüm veya cismani zarar; b) bozuk ürünün dışında, ilgilinin, malvarlığına dâhil bir şeyin, özel kullanım veya tüketim için edinilmiş ve cismani zarar görenin kendi özel kullanımı veya tüketimi için kullanılmış olması halinde 500 ECU’nün üstünde zarar görmesi veya hasara uğraması. Bu madde maddî olmayan zararlar hakkındaki milli hukuk kurallarının uygulanmasına engel olmaz.”

Dava, yapımcı (*producer*)¹⁷, ithalatçı (*importer*)¹⁸ veya ürünü sağlayanlara (*supplier*)¹⁹ karşı açılabilir (Direktif m. 3)²⁰.

Direktif *ayıplı ürünün* ne anlama geldiğini de düzenlemektedir; bütün şartlar göz önüne alındığında, kişinin bir üründe beklemeye hakkı olduğu güvenliği karşılamayan ürün ayıplıdır (Direktif m. 6).

Bu arada muhtelif hukuk düzenlerinde en fazla farklılığa neden olan bir husus olan ürün kavramı da oldukça geniş tutulmuştur. Ürün kavramına elektrik, insan kanı, zirai ve av ürünleri gibi oldukça fazla tür dâhil edilmiştir.

Direktif, metninde doğrudan uygulanmaya ilişkin herhangi bir hüküm içermemektedir. Bu nedenle Direktif metninde belirtilen süre zarfında üye devletlerin mevzuatında direktife uygun değişikliklerin yapılması gerekiyordu. Ancak Direktifin üye devletlerin hukuk düzenlerine dâhil edilmesi kolay olmamıştır. Bunda üye devletlerin isteksizliği kadar milli hukuklara bırakılan hususların çokluğu etkili olmuştur²¹. Gerçekten de üye devletlerin Direktif uyarınca kendi milli hukuklarında yürürlüğe soktukları ürün sorumluluğu hükümleri içeren metinler genel hatlarıyla ele alındığında, bu metinlerin Direktiften farklı hükümler getirdikleri ve devletlerin kendilerine ihtiyarî hükümlerle tanınan serbestiyi kullandıkları hemen dikkati çekmektedir²². Öte yandan

¹⁷ Yapımcı kavramı, dört grup kişiyi kapsamaktadır. Bunlar, nihai ürünü imâl edenler, herhangi bir hammaddenin üreticileri, tamamlayıcı parçanın yapımcıları ve bir ürünün üzerine kendi ismini, ticari markasını veya başka bir ayırıcı işaretini koyarak kendi ürünü imiş gibi piyasaya sürenlerdir. Bu durumda şartları oluştuğunda perakendeci de (son grup için verilenler çerçevesinde) yapımcı kavramına dâhil olabilir. Bkz. **Fawcett**, *Product Liability in Private International Law: A European Perspective*, (Product liability), *Rec. des Cours*, 238(1993/I), s. 32.

¹⁸ “İthalatçı”, bir ürünü ticari faaliyetinin gereği olarak satmak, kiralamak veya dağıtımın diğer başka bir şekli için topluluk dışından getiren kişidir (m.3/2).

¹⁹ Yapımcının kimliğinin belirlenemediği hallerde, ürünü tedarik edenlerin de yapımcı gibi sorumlu oldukları kabul edilmiştir (m.3/3). Ürünü tedarik edenlerin sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için makul bir süre içinde zarar görene ürünün gerçek yapımcısının veya kendine bu ürünü tedarik edeninin kimliğini bildirmemiş olması gerekir (bkz. **Mottur**, *The European Product Liability Directive: A Comparison with U.S. Law, an Analysis of Its Impact on Trade, and a Recommendation for Reform so as to Accomplish Harmonization and Consumer Protection*, *Law&Pol’y Int’l Bus.*, 25(1994), s. 998).

²⁰ Direktife göre ürünün sebepiyet verdiği aynı zarardan sorumlu tutulan birden fazla kişi bu zarardan dolayı müteselsilen ve şahsen sorumludurlar. Direktifte zararı ödeyenin diğer sorumlulara rücu düzenlenmemiştir; sorumlular arasındaki içi ilişki (veya rücu) üye devletlerin milli hukuklarına bırakılmıştır (m.5).

²¹ **Jolowicz**, *Product Liability in the EEC, Comparative and Private International Law* (Essays in Honor of John Henry Merryman on his Seventieth Birthday, ed. D.S. Clark), Berlin 1990, s. 381.

²² Üye devletlerin düzenleme farklılıkları hakkında bkz. **von Marschall**, *The Implementation*

Direktif davacıların milli çözüm yollarına başvurmalarına da engel değildir. Davacılar kendileri için daha koruyucu buldukları milli hukuk kurallarına dayanabilirler. Bütün bunlar Direktifin etkinliğini ciddi şekilde tehdit etmektedir.

D. Uyumlaştırma Çabalarının Etkisi

Avrupa Birliği üyesi olmayan Japonya, İsviçre, Türkiye gibi bazı devletler bu Direktif hükümlerini esas alan düzenlemeler yapmışlardır. Türk hukukunda 23/2/1995 tarihli ve 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun²³ 31 inci ve 4822 sayılı Kanunla değişik 4 üncü maddelerine dayanılarak *Ayıplı Malın Neden Olduğu Zararlardan Sorumluluk Hakkında Yönetmelik*²⁴ hazırlanmıştır. Ancak Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun ayıplı mallara ilişkin dördüncü maddesi Türk hukukunda hangi sorumluluk türünün kabul edildiğine dair herhangi bir hüküm içermemektedir. Buna karşılık yönetmelik, Direktif gibi, bu konuda kusursuz sorumluluk esasını kabul etmektedir. Yönetmeliğin, bütün olarak ele alındığında, dayanağı olan Kanun hükümlerini aşan ve kanun ile düzenlenmesi gereken meseleleri düzenlediği görülmektedir²⁵.

Neticeten, Avrupa Birliği gibi bölgesel bir organizasyon içinde dahi ürün sorumluluğu gibi bir konuda uyumlaştırma çabasının etkili olmaması, sorunun milletlerarası özel hukuk bakımından maddi hukuk kurallarının birleştirilmesi yoluyla çözümünü güçleştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

III. MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUKTA ÜRÜN SORUMLULUĞUNA DAYANAN TALEPLERİN İNCELENME USULÜ

A. Yabancı Unsur ve Tespiti

Günümüz uluslararası ticaretinin boyutları, modern imalât ve pazarlama teknikleri nedeniyle bir ürünün birden fazla devlet içinde imali, dağıtımı ve satışı söz konusu olmaktadır. Bir ürünün tamamlayıcı parçaları bir veya birden fazla ülkede imâl edilebilir; imâl edilen mal değişik ülkelere ihraç edilebilir ve bu ülkelerde bulunanlar tarafından satın alınabilir. Dolayısıyla bir ürün

of the EEC Directive on Product Liability-The German Statute as an Example of Some Problems, Commercial and International Dimensions, (ed. R. Canston/R. Goode), Oxford 1993, s. 366 vd; **Smith**, The European Community Directive on Product Liability: A Comparative Study of Its Implementation in UK, France and West Germany, Legal Issues of European Integration 1990/2, s. 110 vd.

²³ RG 8.3.1995-22221.

²⁴ RG 14.3.2003-25048.

²⁵ Bu konuda bkz. Ana. m. 124.

F. Bilge TANRIBİLİR / Milletlerarası Özel Hukukta Ürün Sorumluluğuna...

sorumluluğu davasında *yabancı unsur* çok çeşitli şekillerde karşımıza çıkabilir. Aşağıda ürün sorumluluğu uyuşmazlığının birden fazla devletin hukuk düzeniyle irtibatlı hale (yabancı unsurlu hale) gelmesine neden olan bağlama noktalarına birkaç örnek verilmiştir:

1. Davacının ikametgâhı veya mutad meskeni
2. Davacı doğrudan zarar gören değilse, zarar görenin ikametgâhı veya mutad meskeni
3. Bedensel zararın veya malvarlığına ilişkin zararın meydana geldiği yer,
4. Ürünün piyasaya sürüldüğü yer,
5. Ürünün edinildiği veya kullanıldığı yer,
6. Ürünün yapımıcısı veya tedarik edenlerinin mutad meskeni veya işyeri merkezinin bulunduğu yer,
7. Nihai ürünün veya tamamlayıcı parçalarının üretildiği yer

Uygulamada en fazla karşılaşılan dava tipi, ayıplı bir ürünün Y devletinde bulunan yapımıcı tarafından imâl edilmesi ve X devletinde bulunan yerel dağıtıcı tarafından satılması ve zararın da X devletinde ortaya çıkması halidir²⁶. Ayrıca, bir turist tarafından yurt dışından alınan ve eve döndüğünde kullandığı herhangi bir ürün nedeniyle, kendisinin veya üçüncü bir kişinin zarara uğraması halinde de yabancı unsurlu bir ürün sorumluluğu davası söz konusu olmaktadır.

B. Yabancı Unsurlu Uyuşmazlıklarda Milletlerarası Özel Hukuk Kurallarına Başvurma

Yabancı unsur taşımayan, bütün unsurları itibariyle tek bir devletin hukuk düzenini ilgilendiren uyuşmazlıklarda hâkim kendi usul hukuku ve maddi hukuk kurallarını uygulamak suretiyle davayı sonuçlandırır. Bir uyuşmazlığın yabancı unsur taşıdığı tespit edildiği takdirde hâkim uyuşmazlığı kendi maddi hukuk kurallarıyla halledemez. Zira yabancı unsurlu hukuki ilişki veya olaylarda mahkemenin milletlerarası yetkisinin mevcudiyeti ve eğer mahkeme milletlerarası yetkiyi haiz ise uyuşmazlığa irtibatlı hukuk düzenlerinden hangisinin kurallarının uygulanacağı belirlenmesi icap eder. Belirtilen hususlar her devletin milletlerarası özel hukuk mevzuatında düzenlenir. Hâkim

²⁶ Pryles, Tort and Related Obligations in Private International Law, Rec. des Cours, 227 (1991/II), s. 115.

kendi hukukunun bir parçası olan bu mevzuatı talep olmadan re'sen uygulamakla görevlidir.

C. Uyuşmazlığın Vasıflandırılması

Yabancı unsurlu bir uyuşmazlıkta hâkimin milletlerarası özel hukuk mevzuatını uygulayabilmesi için (diğer uyuşmazlıklarda da yapıldığı üzere) öncelikle uyuşmazlığın hukuki niteliğini tespit etmesi gerekir. Hâkim önündeki uyuşmazlığın genel, soyut hukuki kavramlarla ifade edilen adını koymalıdır. Başka bir ifadeyle önündeki somut hukuki olay veya ilişkiyi vasıflandırmalıdır.

Ancak karşılaştırmalı hukuk verilerine göre ürün sorumluluğu uyuşmazlıklarında vasıflandırma önemli bir problem teşkil etmemektedir. Çünkü bu konuda davacı talebi iki esasa dayandırabilir. Eğer davacı ürün sorumluluğuna ilişkin talebini davalı ile arasındaki akdin ihlâline dayandırıyor ise mahkeme yabancı unsurlu akdi ilişkilerde milletlerarası yetkisini ve yetkisi varsa akde uygulanacak hukuku araştırmalıdır. Örneğin yapımca ile tamamlayıcı parçaları sağlayanlar veya dağıtıcı arasında akdi ilişki mevcuttur. Eğer davacı ile davalı arasında böyle bir akdi ilişki mevcut değilse talep haksız fiil esasına dayanacaktır. Bu halde ise mahkeme yabancı unsurlu haksız fiil olaylarında milletlerarası yetkisini ve yetkisi varsa bu haksız fiile uygulanacak hukuku araştırmalıdır. Öte yandan birçok devletin hukuk düzeninde ürünün sebebiyet verdiği zararlardan dolayı kusursuz sorumluluk esasını geniş ölçüde kabul edilmektedir. Bu konudaki kusursuz sorumluluğun genel olarak haksız fiile dayandığı da görülmektedir.

Sonuç olarak hâkim büyük ölçüde davacının talebini dayandırdığı hukuki ilişki ve olaya göre uygulayacağı milletlerarası özel hukuk kurallarını belirleyecektir.

D. Yabancı Unsurlu Uyuşmazlık Hakkında Milletlerarası Yetkinin Mevcudiyeti

Yabancı unsurlu ürün sorumluluğu davalarının hangi devlet mahkemesinde açılacağı meselesinin halli, yani milletlerarası yetkinin tayini gerekir. Her devlet, kendi mahkemelerinin yabancı unsurlu uyuşmazlıkları çözmesine ilişkin esasları farklı şekilde tespit etmektedir²⁷. Devletlerin yargılama usullerindeki farklılıklara maddî hukuklarındaki ve kanunlar ihtilâfı hukukun-

²⁷ Bkz. **Nomer**, Devletler Hususi Hukuku, 16. Bası: Nomer/Şanlı, İstanbul 2008, s. 399 vd.

daki farklılıklar da eklenince, davacılar için çeşitli alternatifler söz konusu olabilmektedir. Özellikle *common law* sistemi ile Kıta Avrupası sistemindeki farklı uygulamalar sonucunda, davayı görece mahkemenin, davacı tarafından, kendisine en uygun olanı seçme şeklinde belirlenmesi (*forum shopping*)²⁸ gündeme gelebilmektedir. Bu nedenle, yabancı unsur haiz ürün sorumluluğu davasında ilgili devletin milletlerarası yetkisinin bulunması gerekir²⁹.

E. Yabancı Unsurlu Uyuşmazlığa Uygulanacak Hukukun Tespiti

Mahkeme, yabancı unsurlu uyuşmazlık hakkında milletlerarası yetkisinin mevcut olduğunu tespit ettikten sonra bu uyuşmazlık hakkında hangi devletin hukuk kurallarını uygulanacağını belirlemelidir.

IV. ÜRÜN SORUMLULUĞU DAVALARINDA MİLLETLERARASI YETKİ MESELESİ

Mahkemelerin milletlerarası yetkisi belirlenirken, mahkeme ile dava konusu arasında objektif anlamda bir ilginin olmasına dikkat edilir³⁰. Yetkili mahkeme ile dava konusu arasında yakın ilişki bulunması hususu, yabancı unsurlu uyuşmazlıklar söz konusu olduğunda taraf menfaatlerinin korunması ve usul ekonomisi bakımından önemlidir. Davalının malının bulunduğu yer veya tebligatın yapıldığı yer gibi tesadüfi ve kolaylıkla davanın objektif olarak bağlantılı bulunduğu doğal mahkemesinden uzaklaştıran yetki kıstaslarının getirilmesinden mümkün olduğunca kaçınılmalıdır.

Her devlet kaynağını devletler hukukundan alan ve devletin egemenliğine dayanan yargılama hakkı (kaza hakkı) içerisinde kendi mahkemelerinin görev ve yetkisine ilişkin kuraları kendisi koyar. Örneğin Türk hukukunda Türk hukuk mahkemelerinin görev ve yetkisi, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda düzenlenmiştir. Aynı şekilde her devlet sahip olduğu yargılama hakkı çerçevesinde mahkemelerinin hangi hallerde yabancı unsurlu uyuşmazlıkları görmeye yetkili olduğuna dair kurallar koyar. Yabancı unsurlu uyuşmazlıklar konusunda bir devlet mahkemesinin yetkisini belirleyen kurallar milletlerarası yetki kurallarıdır. Devletler mahkemelerinin milletlerarası yetkilerini tayin

²⁸ Bkz. Fawcett, s. 96 vd.

²⁹ Milletlerarası usul hukukunun diğer meselelerinin, usule uygulanacak hukuk, yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi gibi, ürün sorumluluğu davalarında fazla özellik arz etmemesi nedeniyle üzerinde durulmayacaktır.

³⁰ Bkz. **Mc Lachlan**, Transnational Tort Litigation: An Overview, Transnational Tort Litigation: Jurisdictional Principles (ed. Mc Lachlan/P. Nygh), Oxford 1996, s. 2 vd. Milletlerarası yetkinin belirlenmesinde objektif esasların kullanılmasının gereği hakkında ayrıntılı açıklama için bkz. **Eksi**, Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi, İstanbul 1996 s. 41 vd.

ederlerken iç yetki kurallarından yararlanabilecekleri gibi özel milletlerarası yetki kurallarıyla da meseleyi düzenleyebilirler. Avrupa Birliği gibi bölgesel organizasyonlar ve Avrupa Konseyi, Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansı gibi milletlerarası kuruluşlar da milletlerarası sözleşme ve diğer hukuki metinlerle milletlerarası yetki konusunda muhtelif devletler arasında uyumlaştırma çalışmalarına katkıda bulunmaktadır.

Ürünün neden olduğu zararlar için açılan davalarda mahkemelerin milletlerarası yetkisi, genel olarak, davanın dayandığı esasa göre tayin edilmektedir. Eğer dava akdi sorumluluğa dayanıyorsa, bu tür davalardaki yetki kuralları geçerli olmaktadır. Eğer ürün sorumluluğu davası, akit-dışı sorumluluk esasına dayanıyorsa, haksız fiil davalarındaki yetki kurallarına başvurulmaktadır (Tablo 1)³¹.

Milletlerarası yetkiyi tayinde kullanılan irtibat noktaları:

- Davalının işyeri merkezi – ürünün imâl edildiği yer (haksız fiilin işlendiği yer)
- Zararın meydana geldiği yer

Tablo 1: İrtibat noktaları

Haksız fiile dayanan uyuşmazlıklar bakımından meseleye bakıldığında, taraf menfaatleri ve usul ekonomisi açısından “*haksız fiilin işlendiği yer kıstasına*” dayanarak mahkemelerin yetkisinin tayin edilmesi halinde doğal mahkemede davanın görülmesi temin edilmiş olacaktır. Zira haksız fiilin işlendiği yerde (aynı zamanda taraflardan birinin ikametgâhı bulunuyorsa), delillerin toplanması daha kolay olacak, dava konusuyla yakın irtibatlı mahkemede uyuşmazlığın halli temin edilecektir³².

Karşılaştırmalı hukuk verileri incelendiğinde haksız fiil davalarında benzer esasların kullanıldığı görülmektedir.

A. *Amerika Birleşik Devletleri hukukunda* davalının ikametgâhının bulunduğu yer kıstasının yanı sıra ürünün piyasaya sürüldüğü yer kıstası da kullanılmaktadır³³.

³¹ Mc Lachlan, s. 5-6 ve 12-13.

³² Bkz. Mc Lachlan, s. 13.

³³ Bkz. Tanrıbilir, s. 110 vd.

F. Bilge TANRIBİLİR / Milletlerarası Özel Hukukta Ürün Sorumluluğuna...

B. *Avrupa Birliği* “*Hukukî ve Ticarî Meselelerde Mahkemelerin Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında Tüzük*” (Brüksel Tüzüğü³⁴) ile genel uygulamadan ayrılmamıştır. Tüzük üye devlet mahkemelerinin genel yetkisini vatandaşlığına bakmaksızın, davalının ikamet ettiği yere göre belirlemektedir (m.2)³⁵. Tüzükte yine ürün sorumluluğuna dair özel bir yetki kuralı yer almamaktadır. Ancak, tüzükte yer alan genel yetki kuralı ve haksız fiillere ilişkin özel yetki kuralı bu tür davalarda da tatbik kabiliyetini haizdir³⁶. Haksız fiil veya haksız fiil benzerlerine ilişkin meselelerde, zararlı olayın vuku bulduğu (ika yeri) veya vuku bulma ihtimalinin bulunduğu yer mahkemeleri yetkilidir.

C. *Alman* mahkemelerinin milletlerarası yetkisine dair kurallar Alman Hukuk Usulü Kanununa göre belirlenmektedir³⁷. Genel yetki, davalının ikametgâhının Almanya’da bulunması halinde tesis edilirken, haksız fiil davalarında ika yeri mahkemeleri yetkili kılınmıştır (m. 12 ve 32)³⁸. Ancak, Alman Federal Mahkemesi davanın ülke ile bağlantısının bulunması şartını aramakta ve davacının yabancı olması veya ikametgâhının yurt dışında bulunması halinde, Alman mahkemelerinin yetkisinin bulunmadığını kabul etmektedir³⁹.

D. *Fransız hukukunda* ise, mahkemelerin milletlerarası yetkisi, Fransız Medeni Kanununun 14. maddesine göre belirlenmektedir. Bir Fransız vatandaşı ülkesindeki mahkemelerde, davalının ikametgâhı veya haksız fiilin vuku bulunduğu yer gözetilmeksizin, dava açabilir. Mahkemenin yetkisini tayin eden husus, Fransız vatandaşının bu ülkede fiilden etkilenmiş olmasıdır⁴⁰. Fransız Hukuk Usulü Kanununun 46. maddesinde, haksız fiil davasının, davalının ikametgâhı mahkemesinin genel yetkisine ilaveten, davacının seçimine bağlı

³⁴ Brüksel-I Tüzüğü olarak anılan 44/2001 sayılı tüzüğün metni için bkz. O.J. 2001, L12, 16.1.2001.

³⁵ Bu nedenle, mahkemelerin yetkisi, davalı, üye bir devlette ikamet etmiyorsa, tüzüğe göre değil, bu devletin usul hukukuna göre belirlenecektir (m. 4).

³⁶ Elbette akitten doğan ürün sorumluluğu davaları hakkında akitler için getirilmiş olan özel yetki kurallarına riayet edilecektir (m. 5/1, a, b).

³⁷ **Dickson**, *The Reform of Private International Law in the Federal Republic of Germany*, *Int'l&Comp. L.Q.*, 34(1985), s. 244.

³⁸ **Schlosser**, *Product Liability, Transnational Tort Litigation: Jurisdictional Principles* (ed. Mc Lachlan/P. Nygh), Oxford 1996, s. 75–76; **Sommerlad**, *Federal Republic of Germany, Pre-Trial and Pre-Hearing Procedures Worldwide* (ed. C.Platto), Londra, Dordrecht, Boston 1990, s. 301.

³⁹ Schlosser, s. 76.

⁴⁰ Schlosser, s. 75.

olarak, haksız fiilin işlendiği yerde veya zararın meydana geldiği yer mahkemelerinde görülebileceği hükme bağlanmıştır.

E. *İngiliz hukukunda* ise, haksız fiil davalarında mahkemelerin yetkisi esasen haksız fiilin meydana geldiği yer veya zarar yeri hukukuna göre belirlenmektedir⁴¹. Ancak, bu hukuk sisteminde *forum non conveniens* uygulamasının da geçerli olduğu unutulmamalıdır.

F. *İsviçre* MÖHK ise, haksız fiil davalarında yetkiyi, davalının ikametgâhı veya mutad meskeni yahut işletme merkezinin bulunduğu yere göre tespit etmektedir (m. 129/1). Eğer davalının İsviçre’de ikametgâh, mutad mesken veya işletme merkezi bulunmuyorsa, fiilin vuku bulduğu veya etkisini gösterdiği yerdeki İsviçre mahkemeleri uyuşmazlığı görmeye yetkilidir (m.129/2).

G. *Türk* mahkemelerinin milletlerarası yetkisine dair esaslar Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunda (MÖHUK) yer almaktadır. MÖHUK, ürün sorumluluğuna ilişkin olarak özel bir yetki kuralı ihtiva etmemektedir. MÖHUK’a göre, “Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini, iç hukukun yer itibarıyla yetki kuralları tayin eder” (m. 40). Anılan hükme göre, Türk mahkemelerinin yetkisini belirlemek üzere usul hukukundaki yer itibarıyla yetki kurallarına başvurulması gerekmektedir.

Usul hukukumuzda mahkemelerin yetkisi, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun (HUMK) 9–27. maddeleri arasında düzenlenmiştir⁴². HUMK, önce genel yetki kuralı (m. 9) koymuş, arkasından muhtelif meseleler hakkında özel yetki kuralları getirmiştir. Şu halde HUMK’ndaki bu genel ve özel yetki kuralları, aynı zamanda Türk mahkemelerinin yabancı unsurlu davalarda yetkisini de düzenlemektedir. HUMK’na göre, *genel yetkili mahkeme*, davalının ikametgâhının bulunduğu yer mahkemesidir. Bu durumda, ürün sorumluluğuna dair davalar, yapımcının, acentanın veya ithalâtçının Türkiye’deki ikametgâhı⁴³ mahkemesinde açılabilir. Davalıların birden fazla olması halinde ise, dava bunlardan birinin ikametgâhı mahkemesinde (m. 9/II) açılabilir. Ürün sorumluluğu davalarının birden fazla kişiye karşı açılması söz konusu olabildiğine göre, davacının davalılardan birinin ikametgâhının Türkiye’de bulunması halinde davayı Türkiye’de açabilmesi mümkündür⁴⁴.

⁴¹ **Dicey/Morris**, *The Conflict of Laws*, (2000), B.13 (ed. L.Collins, A. Briggs, J.D. Mc Clean, C.G.J. Morse), C. II, Londra 2000, s. 328 vd.

⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. **Kuru**, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C. I, Ankara 1979, s. 260 vd.

⁴³ Bkz. **Özkan**, *Devletler Özel Hukukunda İkametgah, Mutad Mesken Ve İşyeri Bağlama Noktalarının Yeniden Değerlendirilmesi*, Ankara 2003, s. 19-50.

⁴⁴ Tüketici akdine dayanan davalarda uygulanacak yetki kuralları için bkz. **Güngör**,

HUMK'na göre, özel yetkili mahkeme, haksız fiilin vuku bulunduğu yer mahkemesidir (HUMK m. 21). Yargıtay'ın verdiği muhtelif kararlarda davacının seçimine göre, *haksız fiilin vuku bulunduğu yer* kavramına fiilin işlendiği yerin veya zararın gerçekleştiği yerin girdiği hükme bağlanmıştır

Sonuç olarak, yabancı unsurlu bir haksız fiil davasında, Yargıtay'ın yorumuna göre fiil işlendiği yerin veya zararın meydana geldiği yerin Türkiye'de olması halinde, anılan yer mahkemeleri milletlerarası yetkiyi haiz olacaklardır⁴⁵. Dolayısıyla haksız fiile dayanan yabancı unsurlu bir ürün sorumluluğu davasında Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi de anılan kurala göre tespit edilecektir. Diğer yandan, HUMK m. 9 uyarınca davalının ikametgâhının Türkiye'de bulunması da bu yer mahkemesini milletlerarası yetkili kılacaktır.

V. UYGULANACAK HUKUKUN TESPİTİ

Yabancı unsurlu ürün sorumluluğu uyuşmazlığı karşısında herhangi bir devletin hâkimi öncelikle mahkemesinin milletlerarası yetkisinin bulunup bulunmadığını tespit etmelidir. Eğer mahkeme yabancı unsurlu uyuşmazlık hakkında milletlerarası yetkiyi haiz ise bu uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukukun belirlenmesi safhasına geçilmelidir. Mahkeme uygulanacak hukuku belirlerken iki olasılık söz konusu olabilir:

Birinci olasılık, uyuşmazlık hakkında o milli hukuk düzeninde kural getirilmiş olmasıdır.

İkinci olasılık ise, uyuşmazlık hakkında milletlerarası sözleşme veya benzeri düzenlemenin bulunmasıdır.

A. Milli Hukuk Düzeyinde Uygulanacak Hukukun Tespiti

Yetkili mahkeme yabancı unsurlu bir uyuşmazlık hakkında kural olarak kendi kanunlar ihtilafı hukuku mevzuatında yer alan bağlama kurallarına başvurmalıdır. Karşılaştırmalı hukuk verilerine göre bu aşamada da muhtelif olasılıklar söz konusu olabilir (Tablo 2).

Milletlerarası Özel Hukukta Tüketicinin Korunması, Ankara 2000, s. 139 vd.

⁴⁵ Bkz. Nomer, s. 401-402; **Turhan**, Haksız Fiillerden Doğan Kanunlar İhtilâfi Alanında İka Yeri Kuralı, Ankara 1989, s. 362.

Milli hukuk düzeyinde uygulanacak hukukun tespiti

- Uygulanacak hukuk meselesi kanunla düzenlenmemiştir (örn. ABD hukuku).
- Uygulanacak hukuk, talebin dayanağı olan hukuki ilişki veya olaya uygulanan hukuka göre belirlenir (örn. İngiliz hukuku, Alman hukuku)
- Ürün sorumluluğu hakkında uygulanacak hukukun özel bir bağlama kuralıyla düzenlenmesi (örn. İsviçre MÖHK, Türk MÖHUK)

Tablo 2: Uygulanacak hukukun belirlenmesinde muhtelif olasılıklar

1. Uygulanacak hukuk meselesi kanunla düzenlenmemiştir

Birinci olasılık, hâkimin hukuk düzeninde ürün sorumluluğuna veya genel olarak yabancı unsurlu hukuki ilişki ve olayda tatbik edilecek hukuku düzenini gösteren bağlama kurallarının bulunmaması halidir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri hukukunda federal bir milletlerarası özel hukuk kanunu bulunmadığı gibi, federe devletler düzeyinde de bu tür düzenlemeler yer almamaktadır. Bu konuda Louisiana MÖHK tek istisna olup ürün sorumluluğuna ilişkin özel bir bağlama kuralı da ihtiva etmektedir⁴⁶. Anılan kanuna göre ürünün neden olduğu zararın tazmini hakkında uygulanacak hukuk, zarar görenin ikametgâhının bulunduğu veya ürünün imal edildiği yahut piyasaya sürüldüğü yerin bu eyalet olması halinde Louisiana kanunları uygulanacaktır (m. 3545). Diğer hallerde yerleşmiş mahkeme kararlarına ve bu kararlarda tespit edilen bağlama noktalarına göre uygulanacak hukuk belirlenmektedir⁴⁷

2. Uygulanacak hukuk, talebin dayanağı olan hukuki ilişki veya olaya uygulanan hukuka göre belirlenir

Somut olayda hâkimin hukuk düzeninde milletlerarası özel hukuk kanunu bulunmakla beraber ürün sorumluluğu hakkında uygulanacak özel bir bağlama kuralı getirilmemiş olabilir. Belirtilen hallerde hâkim davacının talebini dayandırdığı hukuki ilişki (akit) veya hukuki olaya (haksız fiil) göre uygulayacağı bağlama kuralını belirleyecektir. Bu olasılık için İngiliz ve Alman hukukunu örnek olarak vermek mümkündür. Ancak her iki devletin de Avrupa Birliği üyesi olduğu unutulmamalıdır. Avrupa Birliğinde, aşağıda değinileceği

⁴⁶ Bkz. Tanrıbilir, s. 142 vd.

⁴⁷ Bkz. Tanrıbilir, s. 137 vd.

F. Bilge TANRIBİLİR / Milletlerarası Özel Hukukta Ürün Sorumluluğuna...

üzere haksız fiiler veya ürün sorumluluğu konusunda ortak kurallar yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla üye devletlerin maddi ve milletlerarası özel hukuk kuralları Birlik kurallarının uygun gördüğü ölçüde uygulanma kabiliyetini haizdir.

İngiliz hukukunda haksız fiillere uygulanacak hukuk, *Private International Law (Miscellaneous Provisions) Act 1995*⁴⁸ adlı kanunun üçüncü kısmında (m. 9–15) düzenlenmiştir. Kanunun 11. maddesinin ilk alt başlığı, genel olarak haksız fiile uygulanacak hukuku ika yeri hukukuna tâbi tutmaktadır⁴⁹. Eğer ika yeri ile zarar yeri farklı ülkelerde bulunuyorsa, uğranılan zarar türüne bağlı olarak zararın meydana geldiği yer hukukunun uygulanması kabul edilmiştir⁵⁰. Eğer haksız fiil 12. maddede belirtilen hususlar bakımından başka bir devletle irtibatlıysa bu devlet hukukunun uygulanması mümkündür.

Alman hukukunda haksız fiillere uygulanacak hukuk, 1986 yılında⁵¹ Alman Medeni Koduna Giriş Kanununa (EGBGB) konulan Alman Milletlerarası Özel Hukuk Kanununa 1999⁵² yılında eklenen hükümlere göre belirlenmektedir. Alman hukukunda genel olarak düzenlenen bağlama kurallarının, özel haksız fiil kategorilerine (ürün sorumluluğu, haksız rekabet gibi) uygulanabilecek kadar esnek olduğu düşüncesiyle özel bağlama kuralları getirilmemiştir. Haksız fiile uygulanacak hukuk esasen ve müstakilen 40. maddede yer almakla beraber, akit-dışı borçlar için ortak olan 41. maddedeki “sıkı irtibat kuralı” ile 42. maddedeki “hukuk seçimi kuralı” doğal olarak haksız fiile uygulanacak hukukun belirlenmesinde dikkate alınacaktır.

Haksız fiile uygulanacak hukuku gösteren genel bağlama kuralı olan 40, (1) madde hükmüne göre yetkili hukuk, haksız fiilin ika yeri hukukuna göre

⁴⁸ Kanunun metni için bkz. Cracknell's Statutes, Conflict of Laws, (ed. R.M. Mac Lean/G. Tovey/ D.G. Cracknell), Kent 1996, s. 476–482.

⁴⁹ Kanunun 13. maddesiyle “iftiradan doğan talepler” bu hukukun dışında bırakılmıştır. “İftiradan doğan talepler” hakkında bu kanun uygulanmaz. Bkz. Dicey/Morris, (2000), s. 1543.

⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Dicey/Morris, (2000), s. 1545 vd.

⁵¹ Alman Medeni Kanununun Milletlerarası Özel Hukuk bölümünün İngilizce metni için bkz. Int'l Legal Materials, 27(1988), s. 6-36; Fransızca metni için bkz. Rev.Crit., 76(1987), S. 1, s. 170-183, Almanca metni için bkz. 25 Temmuz 1986 tarihli Bundesgesetzblatt I, s. 1142 vd.

⁵² Alman Milletlerarası Özel Hukuk Kanununun 1999 metni için bkz. 21 Mayıs 1999 tarihli Bundesgesetzblatt I, s. 1026 vd. (Almanca metin), İngilizce tercümesi için bkz. Hay, From Rule-Oriented to “Approach” in German Conflicts Law, the Effect of the 1986 and 1999 Codifications, Am. J. Comp. L., 47(1999), s. 650-652.;

belirlenecektir. Fiilin ika yeri ile zarar yerinin farklı devletlerde bulunması halinde davacının bir seçim hakkı bulunmaktadır; davacı, davanın zarar yeri hukukuna göre sonuçlandırılmasını talep edebilir. Yeni düzenlemede, davacının tercih hakkını kullanmaması halinde hâkimin herhangi bir araştırma yapma yükümlülüğü bulunmamaktadır⁵³. Eğer davacı ile davalı aynı devlette mutaden oturuyorlarsa, bu devlet hukuku uygulanır⁵⁴. Alman MÖHK.'nun 41. maddesinde yer alan “sıkı irtibatlı yer hukuku”, ika yeri, zarar yeri veya ortak mutad mesken yeri hukukuna istisnadır⁵⁵. Eğer somut olay anılan yer hukuklarına göre başka bir devletle daha yakın irtibatlıysa bu yer hukuku uygulanır. Alman MÖHK.'nun 42. maddesine göre, “akit dışı bir borca sebep olan olaydan sonra, taraflar borca uygulanacak hukuku, üçüncü kişilerin hakları saklı kalmak kaydıyla, belirleyebilirler.”⁵⁶.

3. Ürün sorumluluğu hakkında uygulanacak hukukun özel bir bağlama kuralıyla düzenlenmesi

Bazı devletlerin milletlerarası özel hukuk kanunlarında ürün sorumluluğu hakkında hangi devletin hukuk kurallarının uygulanacağını gösteren özel bağlama kuralları bulunmaktadır. Böyle özel kurallar varsa hâkim öncelikle bu kurallara göre uygulanacak hukuku belirlemelidir. Bu olasılık için İsviçre, İtalyan ve Türk mevzuatı örnek olarak verilebilir. (Tablo 3)

⁵³ Bkz. Hay, s. 638; Reimann, s. 1300.

⁵⁴ Bkz. Hay, s. 638; Reimann, s. 1300–1301.

⁵⁵ Bkz. Hay, s. 638; Reimann, s. 1301.

⁵⁶ Ayrıntı için bkz. Reimann, s. 1302–1303; Hay, s. 645.

İsviçre MÖHK m. 135	Türk MÖHUK m. 36
Zarar görene sınırlı hukuk seçimi olanağı tanınmıştır:	Zarar görene sınırlı hukuk seçimi olanağı tanınmıştır:
Zarar verenin işletme merkezinin bulunduğu yer hukuku	√
Zarar verenin mutad meskeninin bulunduğu yer hukuku	√
Ürünün edinildiği yer hukuku	√

Tablo 3: İsviçre ve Türk hukukunda ürün sorumluluğuna uygulanacak hukuk

İsviçre MÖHK ise haksız fiillere uygulanacak hukuku önce genel bir kural ile göstermiş, arkasından da özel haksız fiil tipleri için hüküm getirmiştir. Genel olarak haksız fiillere uygulanacak hukuk tarafların belirlediği hukuktur (m. 132). Eğer taraflar hukuk seçiminde bulunmamışlarsa zarar veren ile zarar görenin müşterek mutad meskeni hukuku, bu yoksa haksız fiilin ika yeri hukuku uygulanır (m. 133).

İsviçre MÖHK'nun 135. maddesinde, “(b) *Ürün Sorumluluğu*” başlığında, “davacının seçimine” bağlı olarak ürün sorumluluğu uyuşmazlıklarında uygulanacak olan hukuk düzenlenmiştir:

“1. *Üründeki bir ayıp veya ayıp türünden kaynaklanan talepler zarar görenin seçimine bağlı olarak,*

(a) *zarar verenin işletme merkezinin veya, bu yoksa, mutad meskeninin bulunduğu yer hukukuna, veya*

(b) *zarar görenin rızası olmaksızın bu yerde piyasaya sürüldüğünü ispat-*

layamaması şartıyla, ürünün edinildiği yer hukukuna tâbidir.

2. Üründeki bir ayıp veya ayıp türünden kaynaklanan talepler yabancı hukuka tâbi ise, İsviçre’de böylesi bir zarar için İsviçre hukukunun öngördüğünden daha fazla tazminata hükmedilemez.”

Görüldüğü üzere m. 135, uygulanacak hukuku, basit, kolay anlaşılır bir şekilde belirlemektedir. Bu madde, özel bir haksız fiil tipi olarak ürün sorumluluğunu düzenlerken akde dayanan talepleri kapsamı dışında bırakmaktadır⁵⁷. Bu suretle, davacı akde veya haksız fiile dayanan taleplerini kullanabilir. Ancak 135. maddedeki ürün sorumluluğuna dayanan talepler, “ayıplı” bir ürünün mevcut olması halinde kullanılabilir.

Türk hukukunda ürün sorumluluğuna ilişkin özel bir hüküm kabul edilmiştir. 5718 sayılı MÖHUK’nun “İmalâtçının sözleşme dışı sorumluluğu” başlığını taşıyan 36. maddesi şu hükmü ihtiva etmektedir: “İmal edilen şeylerin sebep olduğu zarardan doğan sorumluluğa, zarar görenin seçimine göre, zarar verenin mutad meskeni veya işyeri hukuku ya da imal edilen şeyin iktisap edildiği ülke hukuku uygulanır. İktisap yeri hukukunun uygulanabilmesi için zarar verenin, mamulün o ülkeye rızası dışında sokulduğunu ispat edememiş olması gerekir.”

Kanundaki hükmün, İsviçre MÖHK’ndan esinlenerek hazırlandığı anlaşılmaktadır. 5718 sayılı Kanunda esasen, ürün sorumluluğuna uygulanacak hukukta başvurulacak davalının ikametgâhı ve ürünü edinme yeri bağlama noktaları kullanılmıştır. Öte yandan, davacı ile davalı arasındaki dengenin de sağlanmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Zira bir yandan, davacıya uygulanacak hukuku belirleme yetkisi tanınmış, diğer yandan davacıya, davalı ile irtibatlı hukuklardan birini seçme imkânı tanınmıştır.

Bununla beraber, anılan çözüm, zarar görenin oturduğu yeri dikkate almaktadır. Ürün, zarar görenin oturduğu yerde edinilmişse, bu eksiklik mesele olmayacaktır. Zarar görenin ürünü oturduğu yerden farklı bir yerde edinmesi veya zarar görenin malı edinen kişi olmaması mümkündür. Bu takdirde, maddenin uygulanması tartışmalara neden olacaktır.

⁵⁷ 135. maddenin tasarısında 133. maddenin 3. fıkrasına bir atıf bulunuyordu. Ancak parlamentodaki görüşmelerde bu hükmün, ürün sorumluluğu davalarında m.135 yerine akitlerdeki en uygun hukukun uygulanması sonucunu doğurmasından korkulmuş ve bu atıfdan vazgeçilmiştir. Bkz. **Imhoff-Scheier/ Patocchi**, Torts and Unjust Enrichment in the New Swiss Conflict of Laws, Zürih 1990, s. 148.

Madde ürün kavramını, “imâl edilen şeyler”le sınırlandırmıştır. Oysa bu alandaki eğilim, tarımsal ürünlerin de sorumluluk kapsamına alınması yönündedir. Ayrıca, maddede davacının hukuk seçiminde bulunmaması halinde hangi hukukun uygulanacağı belirtilmemiştir. Bu durumun birçok yönden sakıncası bulunmaktadır. Bir kere, yabancı unsurlu haksız fiil davalarında mahkemeler ve davanın tarafları, MÖHUK’un uygulanması konusunda isteksizdirler/ ilgisizdirler. Eski 2675 sayılı MÖHUK’un yürürlükte olduğu dönemde son derece sade, basit nitelikteki hükümlerinin bile uygulanmadığı unutulmamalıdır. Diğer yandan, davacıya, kendisi için uygun olan hükümleri ihtiva eden hukuku araştırma külfeti getirilmektedir. Bu, davacı için güç, masraflı ve zaman olan bir süreç olup, çoğunlukla davacının ayıplı maldan doğan zararını talebini kısıtlayacaktır. Kanaatimizce zarar görenin hukuk seçiminde bulunmadığı takdirde genel kuralın yani MÖHUK m. 34/1-2 ve 3 hükmünün uygulanacağına dair açık bir ifadenin madde metnine eklenmesi yerinde olacaktır.

B. Kanunlar İhtilâfı Kurallarının Uyumlaştırılması Çabaları

Ürün sorumluluğuna uygulanacak hukuka ilişkin kuralları uyumlaştırmaya yönelik iki metin bulunmaktadır. Bu metinler, 1972 yılında imzalanan Ürün Sorumluluğuna Uygulanacak Hukuk Hakkında Lahey Sözleşmesi ile Akit-Dışı Borçlara Uygulanacak Hukuk Hakkında Konsey Tüzüğüdür (Roma-II).

1. Ürün Sorumluluğuna Uygulanacak Hukuk Hakkında Lahey Sözleşmesi (1973)⁵⁸

Bu Sözleşme 21 Ekim 1972 tarihinde Lahey Devletler Hususî Hukuku Konferansının onikinci dönem toplantısında kabul edilmiş ve Sözleşmenin 17. maddesi gereğince, Konferansın üyesi olan devletlerin imzasına açılmıştır. Sözleşme ilk önce Fransa, Norveç ve (eski) Yugoslavya tarafından onaylanmış ve yeterli katılım sağlandığı için 1 Ekim 1977 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yugoslavya’nın parçalanması üzerine kurulan yeni devletler de halefiyet esasıyla bu Sözleşmeye taraf olmaya devam etmişlerdir. Şu anda Sözleşmeyi Hırvatistan (1977), Finlandiya (1992), Fransa (1977), Karadağ (1977), Lük-

⁵⁸ Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. www.hccc.net/e/conventions/text. Sözleşme öncesi araştırmalar ve 1969 raporu için bkz. **Saunders**, Report on Product Liability in the Conflict of Laws, (report), Actes et Documents de la Douzième Session 2 au 21 Octobre 1972, Tome III, Responsabilite du Fait des Produits, Lahey 1974, s. 39 vd.; **Reese**, Product Liability and Choice of Law: The United States Proposals to the Hague Conference, (Conference), Vand. L. Rev., 25(1972), s. 29 vd.; 1972 yılı raporu için bkz. **Reese**, Explanatory Report, (report), Convention on the Law Applicable to Products Liability, Lahey 1974, s. 252 vd.

Sorumluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu-2009

semburg (1985), Hollanda (1979), Norveç (1977), Sırbistan (1977), Slovenya (1977), İspanya(1989) ve Makedonya(1977) imzalayıp onaylanmışlardır⁵⁹. Sözleşmeye katılanlar arasında *Common Law* ülkelerinin bulunmaması dikkat çekicidir⁶⁰.

Sözleşmenin hukuku yeknesaklaştırma amacı gereği, iş bu Sözleşme sadece üye devletler arasında değil, üye olmayan devletlerin hukuku söz konusu olduğunda da tatbik kabiliyetini haizdir (m. 11). Aslında Sözleşmeye taraf olmayan devletler açısından da benzer durum söz konusudur. Sözleşmeye taraf olmayan bir devlet mahkemesinde (örneğin Türkiye) görülmekte olan uyuşmazlıkta, hâkimin kanunlar ihtilâfı kurallarına göre belirlenen yabancı hukukun (örneğin Fransız hukukunun) kanunlar ihtilâfı kuralları da, Sözleşmeyi uygulanmak üzere öngörebilir. Bu takdirde, taraf olmayan bir devlet mahkemesinde Sözleşmeye göre uygulanacak hukuk tespit edilecektir.

Sözleşmeyi hazırlayanlar, haksız fiillerde kullanılan bağlama noktalarına yöneltilen eleştirileri ve ürün sorumluluğu uyuşmazlıklarının özelliklerini göz önünde bulundurarak bu konuda uygulanmak üzere birden fazla kural tespit etmişlerdir (m. 4-7). Aşağıda inceleneceği üzere getirilen bağlama noktaları çoğunlukla tek başına uygulanacak hukuku göstermemektedir. Yapılan düzenlemeye göre ve değişik ihtimallere göre en az iki bağlama noktasının bir devlette yerleşmesi halinde ürün sorumluluğuna uygulanacak hukuk bulunmuş olmaktadır. Böylece tesadüflük eleştirisi, mümkün olduğunca bertaraf edilmeye çalışılmıştır⁶¹.

Kanunlar ihtilâfı alanında uzlaşma ve çeşitli hukuk düzenlerinin uyumlaştırılması, maddî hukukları uyumlaştırma çabalarından daha fazla güçlük arz etmektedir. Birçok devlet, ürün sorumluluğuna uygulanacak hukuk hakkındaki Sözleşme hükümlerinin karmaşık ve tatbiki zor bulduğunu ifade etmiştir⁶².

Bu sözleşme, bir ürünün yanlış tanıtımı veya onun kalitesi, özellikleri ile kullanma şekli hakkında yeterli uyarıda bulunulmamasından kaynaklananlar

⁵⁹ Belçika, İtalya ve Portekiz sözleşmeyi imzalamakla birlikte henüz onaylamamışlardır. Sözleşmeyi imzalayan ve taraf olan devletlerin listesi için bkz. http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=84#mem.

⁶⁰ Pryles, s. 130. Amerikan hukukundaki yorumlar için bkz. **Reese**, Further Comments on the Hague Convention on the Law Applicable to Products Liability, (comments) Ga. J. Int'l &Comp. L., 8(1978), s. 311 vd.

⁶¹ Sözleşmenin değerlendirilmesi için bkz. Fawcett, s. 147 vd.

⁶² Fawcett, s. 137 vd.

da dâhil olmak üzere bir ürünün sebep olduğu zarardan dolayı yapımçıların ve diğer kişilerin⁶³ sorumluluğuna uygulanacak hukuku belirlemektedir (m. 1).

Sözleşmenin uygulanması bakımından önem taşıyan “ürün”, “zarar” ve “kişi” kavramlarının tanımları 2. maddede yer almaktadır. Sözleşme bakımından “ürün”, işlenmiş veya işlenmemiş, taşınır veya taşınmaz, doğal ve sanayi ürünlerini kapsamaktadır (m. 2/a).

“Zarar” kavramı ise, hem kişinin hem malvarlığının uğradığı zararlar (ekonomik kaybı içerecek şekilde) anlamında kullanılmaktadır. Bununla beraber, sadece üründeki zarar ve bunun sonucu olan ekonomik kayıplar hakkında, diğer zararlarla birleşmediği sürece, Sözleşme uygulanmaz (m. 2/b). Görüldüğü üzere hüküm, şahıs varlığı zararlarını, malvarlığı zararlarını ve ürünün kendisinde meydana gelen zararları düzenlemekte ama ürün sorumluluğunun mahiyetiyle bağdaşmayan üründeki zararı hariç tutmaktadır. Bu tür zarar hakkında Sözleşme hükümlerinin uygulanabilmesi, ancak diğer zararlarla birleşmesi şartıyla mümkündür⁶⁴.

Sözleşmenin 4–7 maddelerinin hükümleri uygulanacak hukuku belirlemektedir (Tablo 3). Bu hükümlere göre, zarar yeri (ika yeri kuralı)⁶⁵, zarardan doğrudan etkilenen kişinin⁶⁶ mutad meskeninin⁶⁷ bulunduğu yer, sorumlu olduğu iddia edilen kişinin işyeri merkezinin bulunduğu yer, zarardan doğrudan zarar gören kişinin malı edindiği yer olmak üzere başlıca dört bağlama noktası

⁶³ Ürün Sorumluluğuna Uygulanacak Hukuk Hakkında Lahey Sözleşmesinin kimlerin sorumluluğu hakkında uygulanacağı 3. maddede belirtilmektedir:

“Sözleşme aşağıdaki kişilerin sorumluluğu hakkında uygulanır:

1. nihai ürünlerin veya tamamlayıcı parçaların yapımçıları;
2. doğal ürünlerin üreticileri;
3. ürünlerin sağlayıcıları;
4. tamirci ve antrepocu da dâhil olmak üzere, ürünün hazırlanması ve dağıtımındaki ticaret zincirinde bulunan diğer kişiler.

Ayrıca Sözleşme yukarıda sayılan kişilerin çalışanları veya acentelerinin sorumluluğu hakkında da uygulanır.”

⁶⁴ Bkz. **Fischer**, The Convention on the Law Applicable to Product Liability, McGill L.J., 20(1974), s. 55 vd.

⁶⁵ İka yeri kuralı, yöneltilen eleştirilere rağmen ürün sorumluluğunda uygulanacak hukukun belirlenmesinde dikkate alınan bağlama noktalarından birisi olmuştur.

⁶⁶ Zarardan doğrudan etkilenen kişi, zarar nedeniyle malvarlığı zarar gören, ekonomik kaybı olan, şahısvarlığı zarar gören kişi veya yakını ölen kişi olabilir.

⁶⁷ Mutad mesken bağlama noktasının kullanılmasına ilişkin olarak bkz. Fawcett, s. 151; **Reese**, The Hague Convention on the Law Applicable to Product Liability, (The Hague) Int'l Law, 8(1974), s. 609-610

kullanılmaktadır. Anılan maddelerde bu bağlama noktalarının çeşitli bileşimleri ile uygulanacak hukuk tespit edilmektedir⁶⁸.

Zarar yeri m. 4	+	Zarardan etkilenenin mutad meskeninin bulunduğu yer	=	Zarar yeri hukuku
	+	Davalının işyeri merkezinin bulunduğu yer	=	
	+	Zarardan etkilenenin ürünü edindiği yer	=	
Zarardan etkilenenin mutad meskeninin bulunduğu yer m. 5	+	Davalının işyeri merkezinin bulunduğu yer	=	Zarardan etkilenenin mutad meskeninin bulunduğu yer hukuku
	+	Ürünün edinildiği yer	=	
m. 6		Davalının işyeri merkezinin bulunduğu yer		Davalının işyeri merkezinin bulunduğu yer hukuku

Tablo 4: Lahey Sözleşmesine göre uygulanacak hukuk

a) Birinci Aşama

Sözleşmenin 4. maddesinde ürün sorumluluğuna ilişkin talepler hakkında uygulanacak hukuk şöyle belirlenmiştir:

“Zarar yeri hukuku aynı zamanda

a) zarardan doğrudan etkilenen kişinin mutad meskeni bulunduğu yer ise, veya

b) sorumluluğu iddia edilen kişinin işyeri merkezinin bulunduğu yer ise, yahut

c) zarardan doğrudan etkilenen kişinin ürünü edindiği yer ise

1. bu yerin iç hukuku uygulanır.”

Bu hükme göre, zarar yeri (*place of injury*) hukuku, maddede sayılan üç

⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tanrıbilir, s. 93 vd.

yer hukukundan birisiyle birleştiği takdirde tatbik kabiliyeti kazanmaktadır. Böylece ika yerinin taraflarla irtibatını sağlayan bir başka bağlama noktası ile kullanılması temin edilerek tesadüflüğün ve makul olmayan çözümlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır⁶⁹. Bu suretle zarar yeri ile zarar görenin mutad meskeni veya zarar yeri ile davalının işyeri merkezinin bulunduğu yer yahut zarar yeri ile malın edinildiği yer aynı devlette bulunmalıdır.

Sözleşmede “zarar yeri” ile kastedilen, zarara neden olan hareketin ilk etkisini gösterdiği yer veya zararın ilk ortaya çıktığı yerdir⁷⁰. Dolayısıyla Sözleşmeye göre ika yeri olarak, fiilin işlendiği yer değil, zarar yeri kabul edilmektedir. “Ürünün edinilmesi” ise, daha ziyade ürünün zilyetliğinin zarar görene geçmesi şeklinde anlaşılmalıdır.

Sözleşmenin uygulanacak hukuku düzenleyen 4, 5 ve 6. maddelerinde, bu maddelere göre belirlenen hukukun iç hukuk kurallarının uygulanmasına işaret edilerek atfın önüne geçilmiştir.

b) İkinci Aşama

Sözleşmenin beşinci maddesinde farklı bir ihtimalde uygulanacak hukukun ne olduğu düzenlenmektedir:

“Zarardan doğrudan etkilenen kişinin mutad meskeni aynı zamanda,

a) sorumluluğu iddia edilen kişinin işyeri merkezinin bulunduğu yer ise, veya

b) zarardan doğrudan etkilenen kişinin ürünü edindiği yer ise,

4. madde hükmü dikkate alınmaksızın, bu devletin iç hukuku uygulanır.”

Bu maddeye göre, uygulanacak hukuk, zarar görenin mutad meskeni esas alınarak belirlenmektedir. Dolayısıyla, zarar görenin mutad meskeni ile davalının işyeri merkezinin bulunduğu yer veya zarar görenin mutad meskeni ile zarar görenin ürünü edindiği yer aynı devlette bulunmalıdır.

c) Üçüncü Aşama

Ürün sorumluluğuna uygulanacak hukukun 4 ve 5. maddelere göre belirlenememesi halinde nasıl belirleneceği 6. maddede düzenlenmiştir.

⁶⁹ Reese, report, s. 260.

⁷⁰ Reese, report, s. 261.

“4 ve 5. maddelerin uygulanmadığı hallerde, yetkili hukuk, davacı iddiasını zarar yeri devletinin iç hukukuna dayandırmadığı sürece, sorumluluğu iddia edilen kişinin işyeri merkezinin bulunduğu devletin iç hukukudur.”

Uygulanacak hukukun önceki iki maddeye göre belirlenememesi halinde davacıya hukuk seçimi imkânı tanınmaktadır. Davacı, ika yeri veya davalının işyeri hukukunun uygulanmasını seçebilir. Bu suretle Sözleşme m. 4 ve 5’deki yaklaşımını değiştirmiş, tek bir bağlama noktasına göre yetkili hukukun tespitine cevaz vermiştir⁷¹.

d) İstisna Kuralı

Sözleşmenin 7. maddesi, 4, 5 ve 6. maddelere göre yetkili olan zarar yeri devletinin hukuku veya zarardan doğrudan etkilenen kişinin mutad meskeni devletinin hukukunun hangi halde uygulanmayacağını düzenlemektedir. Eğer davalı belirtilen devletlere ürünün girişini öngörmemişse bu devletlerin hukuku uygulanmayacaktır. Bununla beraber, bu halde hangi hukukun uygulanacağı maddede belirtilmemiştir. Ancak zarar yeri veya davacının mutad meskeni hukukunun uygulanamaması halinde, 6. maddeye başvurulması gerektiği belirtilmektedir⁷². Dolayısıyla uyuşmazlığa davalının işyeri merkezi hukuku uygulanacaktır.

2. Akit-Dışı Borçlara Uygulanacak Hukuka Dair Tüzük⁷³

Bu tüzüğün hazırlanmasının başlıca nedeni, Avrupa Birliği içinde üye devletlerin akit-dışı borçlardan doğan sorumluluk hakkındaki mevzuatlarının uyumunu sağlamaktır.

Tüzükte haksız fiilden doğan borçlara uygulanacak olan hukuk, kademeli olarak belirlenmiştir. Tüzüğe göre, haksız fiillerden doğan borçlar, esas itibarıyla ika yeri hukukuna tâbidir. İka yerinin zararlı sonucun meydana geldiği yer olarak anlaşılması gerektiği hükme bağlanmıştır (m. 4/1). Bununla birlikte, zararın meydana geldiği anda zarar veren ile zarar gören aynı devlette mutad mesken sahibi iseler bu yer hukuku uygulanır (m. 4/2). Haksız fiilden doğan uyuşmazlık, zararın meydana geldiği veya tarafların ortak mutad meskeninin bulunduğu yerden başka bir devlet hukuku ile “açıkça” daha sıkı

⁷¹ Bkz. Reese, report, s. 263.

⁷² Bkz. Reese, report, s. 264.

⁷³ Tüzük için bkz. Regulation (EC) No 864/2007 of European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations (Rome II), OJ, L 199/40 vd. 31.7.2007. Tüzük, 11 Ocak 2009’da yürürlüğe girmiştir.

irtibatlı olabilir. Bu takdirde uyuşmazlığın açıkça en sıkı irtibatlı olduğu yer hukuku uygulanır (m. 4/3).

Tüzük özel haksız fiil tipleri için de özel bağlama kuralları vazetmiştir. Ürün sorumluluğuna uygulanacak hukuk beşinci maddede yer almaktadır. Ürünün neden olduğu zarardan doğan borçlara uygulanacak hukuk, dördüncü madde hükmü saklı kalmak üzere belirlenmiştir (1. aşama: *davacı ve davalının ortak mutad mesken hukuku*). Eğer ortak mutad mesken söz konusu değilse ürünün bu devlette piyasaya sürülmüş olması şartıyla zararın meydana geldiği anda zarara uğrayan kişinin mutad meskeninin bulunduğu devletin hukuku (2. aşama: *zarara uğrayanın mutad meskeni hukuku*) yetkilidir. Ancak ürünün bu devlette piyasaya sürülmüş olması şartıyla ürünün iktisap edildiği devletin hukuku (3. aşama: *ürünün iktisap edildiği devletin hukuku*) yetkilidir. Bununla beraber, zarar ürünün piyasaya sürüldüğü devlette meydana gelmişse bu yer hukuku uygulanır (4. aşama: *ürünün piyasaya sürüldüğü devlet hukuku*). Herhalde davalı yukarıda sayılan ve yetkili olan devlette ürünün piyasaya sürülmesini öngörmemişse davalının mutad meskeni hukuku uygulanır (5. aşama: *davalının mutad meskeni hukuku*). Bu basamaklı bağlama kuralına bir istisna kuralı getirilmiştir. Eğer fiil başka bir devlet ile daha sıkı irtibatlı ise bu yer hukuku uygulanır.

SONUÇ

Günümüzde ürün sorumluluğuna ilişkin meseleler güncelliğini korumaktadır. Konuya ilişkin olarak milli ve milletlerarası hukuk düzenlerinde sürdürülen tüm çabalara rağmen yeknesak bir çözüme ulaşamadığı gözlenmektedir. Özellikle milletlerarası özel hukuk alanında, yeknesaklaştırma çabaları sonunda hazırlanan metinler büyük ölçüde uzlaşmanın neticesidir. Bu nedenle de ayrıntılı ve basamaklı bağlama kuralları kullanılmaktadır. Böylesi kurallar, uzlaşma dışında, farklı ihtimallere göre üründen kaynaklanan sorumluluk meselelerine uygun çözümler getirme açısından da kuşkusuz önemlidir.

KAYNAKÇA

- Bohlman**, Product Liability: Present and Past, *The Law Teacher*, 12(1978), s. 178-191
- Cracknell's Statutes, Conflict of Laws, (ed. R.M. Mac Lean/G. Tovey/ D.G. Cracknell), Kent 1996.
- Debusschere/Hom**, United States, International Product Liability, (ed. Campbell/Campbell), Londra New York Hamburg Hong Kong 1993.
- Dicey/Morris**, The Conflict of Laws, (2000), B.13 (ed. L.Collins, A. Briggs, J.D. Mc Clean, C.G.J. Morse), C. II, Londra 2000.
- Dickson**, The Reform of Private International Law in the Federal Republic of Germany, *Int'l&Comp. L.Q.*, 34(1985), s. 231-266.
- Ekşi**, Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi, İstanbul 1996.
- Fawcett**, Product Liability in Private International Law: A European Perspective, (Product liability), *Rec. des Cours*, 238(1993/I), 9-246.
- Fischer**, The Convention on the Law Applicable to Product Liability, *McGill L.J.*, 20(1974), s. 44-76.
- Frumer/Friedman**, Pruduct Liability, C. I, New York 1993.
- Frey/Warın**, European Consumer Protection: The Council of Europe Charter Initiative, *Law&Pol'y Int'l Bus.*, 6(1974), s. 1107-1131.
- Güngör**, Milletlerarası Özel Hukukta Tüketicinin Korunması, Ankara 2000.
- Hanotiau**, The Council of Europe Convention on Product Liability, *Ga. J.Int'l& Comp. L.*, 8(1978), s. 325-341.
- Hay**, From Rule-Oriented to "Approach" in German Conflicts Law, the Effect of the 1986 and 1999 Codifications, *Am. J. Comp. L.*, 47(1999), 633-652.
- Imhoff-Scheier/ Patocchi**, Torts and Unjust Enrichment in the New Swiss Conflict of Laws, Zürich 1990.

Jolowicz, Product Liability in the EEC, Comparative and Private International Law (Essays in Honor of John Henry Merryman on his Seventieth Birthday, ed. D.S. Clark), Berlin 1990, s.369-391.

Kuru, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. I, Ankara 1979.

Lorenz, Some Comparative Aspects of the European Unification of the Law of Product Liability, Cornell L. Rev., 60(1974-1975), s. 1005-1026.

von Marschall, The Implementation of the EEC Directive on Product Liability-The German Statute as an Example of Some Problems, Commercial and International Dimensions, (ed. R. Canston/R. Goode), Oxford 1993, s. 364-375.

Mc Lachlan, Transnational Tort Litigation: An Overview, Transnational Tort Litigation: Jurisdictional Principles (ed. Mc Lachlan/P. Nygh), Oxford 1996, s. 1-19.

Mc Mahon, Liability for Defective Products; The Draft European Convention on Products' Liability, The Irish Jurist, 1973, s. 227-251.

Mottur, The European Product Liability Directive: A Comparison with U.S. Law, an Analysis of Its Impact on Trade, and a Recommendation for Reform so as to Accomplish Harmonization and Consumer Protection, Law&Pol'y Int'l Bus., 25(1994), s. 983-1083.

Nomer, Devletler Hususi Hukuku, 16. Bası:Nomer/Şanlı, İstanbul 2008.

Özkan, Devletler Özel Hukukunda İkametgah, Mutad Mesken Ve İşyeri Bağlama Noktalarının Yeniden Değerlendirilmesi, Ankara 2003.

Özsunay, Avrupa Konseyinde ve AET'de "Yapımcının Sorumluluğu'na İlişkin Yeni Gelişmeler: Yapımcının Sorumluluğuna İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve AET Yönerge Önerisi Üzerine Bazı Düşünceler, İkinci Avrupa Hukuku Haftası, İstanbul, 29-31 Mayıs 1978, İstanbul 1980, s. 127-157.

Pryles, Tort and Related Obligations in Private International Law, Rec. des

Sorumluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu-2009

Cours, 227 (1991/II), s. 9-205.

Reese, Product Liability and Choice of Law: The United States Proposals to the Hague Conference, (Conference), Vand. L. Rev., 25(1972), s. s. 29-41.

Reese, The Hague Convention on the Law Applicable to Product Liability, (The Hague) Int'l Law, 8(1974), s. 606-617.

Reese, Explanatory Report, (report), Convention on the Law Applicable to Products Liability, Lahey 1974.

Reimann, Codifying Torts Conflicts: The 1999 German Legislation in Comparative Perspective, La. L. Rev., 60(1999-2000), s. 1297-1320.

Saunders, Report on Product Liability in the Conflict of Laws, (report), Actes et Documents de la Douzième Session 2 au 21 Octobre 1972, Tome III, Responsabilite du Fait des Produits, Lahey 1974.

Schlosser, Product Liability, Transnational Tort Litigation: Jurisdictional Principles (ed. Mc Lachlan/P. Nygh), Oxford 1996, s. 59-81.

Sebert, Product Liability-The Expansion of Fraud, Negligence, and Strict Tort Liability, Mich. L. Rev., 64(1966), s. 1350-1387.

Smith, The European Community Directive on Product Liability: A Comparative Study of Its Implementation in UK, France and West Germany, Legal Issues of European Integration 1990/2, s. 112-142.

Sommerlad, Federal Republic of Germany, Pre-Trial and Pre-Hearing Procedures Worldwide (ed. C.Platto), Londra, Dordrecht, Boston 1990, s. 300-320.

Tanrıbilir, Milletlerarası Özel Hukukta Ürün Sorumluluğu, Ankara 2004.

Tebens, International Product Liability, (International Product Liability), Alphen Aan den Rijn, Germantown 1980.

F. Bilge TANRIBİLİR / Milletlerarası Özel Hukukta Ürün Sorumluluğuna...

Turhan, Haksız Fiillerden Doğan Kanunlar İhtilâfı Alanında İka Yeri Kuralı,
Ankara 1989.

OTURUM BAŞKANI PROF. DR. İHSAN ERDOĐAN - Bilge Hanımefendiye çok teşekkür ediyoruz verdiği değerli bilgilerinden dolayı. Şimdi Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden genç bir meslektaşımız Dr. Tuba Karaman Hanımefendi bize “Üreticinin Sorumluluğu” başlıklı çalışmasını aktaracaklar. Buyurun Tuba Hanım. Sizi dinliyoruz.